

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента
Полянничко Анжели Олександрівни
на дисертаційне дослідження Сосюри Марини Олександрівни
**„Формування соціальної суб’єктності неповнолітніх
у центрах реабілітації”**,
що подане до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність обраної Сосюрою Мариною Олександрівною теми дослідження не викликає сумніву, адже виховання соціально активної та життєво визначеної особистості є важливим завданням соціально-педагогічної теорії і практики. Особливої значущості воно набуває, коли йдеться про дітей, які з різних причин опинились в складних життєвих обставинах. На сучасному етапі в Україні нараховується понад 25 000 сімей з дітьми, які потребують сторонньої допомоги з метою подолання життєвих труднощів, підвищення їх соціального статусу, збереження та відновлення виховного потенціалу. Саме тому державою передбачено створення низки закладів, які здійснюють соціальний захист і підтримку дітей, які знаходяться в складних життєвих обставинах.

З огляду на зазначене, цілком зрозумілою стає необхідність вирішення проблеми формування соціальної суб’єктності неповнолітніх у центрах реабілітації, науковому розв’язанню якої присвячено дисертаційну роботу Марини Олександрівни Сосюри. Один із шляхів вирішення поставленої проблеми автор вбачає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та впровадженні в діяльність зазначених установ соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб’єктності неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах.

З огляду на актуальність обраної проблематики, а також відповідно до об’єкта і предмета дослідження дисертанткою коректно сформульовано мету наукового пошуку. Визначена мета узгоджується з іншими елементами концептуального апарату, які сформульовано чітко, конкретно та відповідають структурі дисертації.

Проведений автором ґрунтовний аналіз філософської, соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури щодо визначення й характеристики суб'єктності як соціальної якості особистості дозволив виявити, що донині в науковій спільноті існує розмаїття концептуальних підходів до її тлумачення. Саме тому для визначення «соціальної суб'єктності» дисертантка вдається до з'ясування змісту таких ключових понять, як «суб'єкт», «людина», «соціалізація», «соціальність». Заслуговує на увагу авторське розуміння поняття «соціальна суб'єктність неповнолітніх, які опинились в складних життєвих обставинах» задля формулювання якого Мариною Олександрівною було ретельно проаналізовано ключові положення законодавчої бази України (Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю, Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони України „Про охорону дитинства” і „Про молодіжні та дитячі громадські організації”) з урахуванням таких характеристик, як неповна цивільна дієздатність, кримінальна відповідальність, право займатися трудовою діяльністю, впливати на процеси в суспільстві, вступати в суб'єкт-суб'єктні взаємини тощо, та визначенням вікових меж й особистісних характеристик категорії „неповнолітній” від 14 до 18 років.

У результаті проведеного аналізу та власного досвіду роботи дисертантка доходить висновку, що *«соціальна суб'єктність неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах»*, є особистісною характеристикою, що передбачає наявність знань і позитивного ставлення до норм і цінностей суспільства, власного місця й ролі в суспільному житті, позитивного ставлення до власного здоров'я, усвідомлення власних проблем і шляхів їх подолання, забезпечує готовність особистості до вирішення проблем та виявляється в активно-позитивній відповідальній поведінці щодо відновлення соціальних зв'язків. Виявлені проблеми (фізичного, психологічного, соціального характеру), форми їх прояву у неповнолітньої особи, яка опинилася у складних життєвих обставинах, та наслідки їхнього впливу дозволили Марині Олександрівні схарактеризувати групи „неповнолітніх, які опинилися у складних життєвих обставинах” (діти, які проживають у кризових сім'ях; сім'ях, які опинилися в складних життєвих

обставинах (неблагополучні, малозабезпечені, групи ризику); діти, які практикують ризиковану поведінку; безпритульні діти; „діти вулиці”), що потребують особливої уваги в процесі формування їхньої соціальної суб’єктності.

Безперечно, формування соціальної суб’єктності неповнолітніх, які опинились в складних життєвих обставинах, є завданням нагальним, адже діти стануть більш активними, зможуть самотійно вирішувати власні проблеми. Проте через функціональну неспроможність сім’ї, вирішення даного завдання сьогодні покладається на інші соціальні інститути. Такими зокрема, як вважає Марина Олександрівна, є недержавні центри реабілітації для дітей при громадських організаціях і благодійних фондах. Виходячи з наведених у дисертаційній роботі специфічних особливостей функціонування подібних установ (с. 72 – 73) та завдяки організації соціального супроводу, який представлено автором як системний, неперервний комплексний процес цілеспрямованої допомоги дитині, центри реабілітації, співпрацюючи з державними закладами соціального захисту, мають більше можливостей для формування соціальної суб’єктності неповнолітніх, які опинились в складних життєвих обставинах. При цьому дисертантом констатовано, що чим краще фахівцем організований супровід, тим більше він відкриває перспективи особистісного зростання, сприяє вирішенню завдань розвитку, соціалізації, навчання, а також формує активну суб’єктну позицію дитини. Доказом цьому слугує розроблена, обґрунтована та представлена у дисертаційній роботі модель соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб’єктності неповнолітніх у центрах реабілітації, яка включає взаємозалежні цільовий, координаційно-управлінський, змістовно-технологічний та діагностично-результативний блоки, кожний з яких має чітко сформульовані та виважені завдання для розв’язання яких запропоновано комплекс форм і методів соціально-педагогічної роботи.

Розроблений та теоретично обґрунтований соціально-педагогічний супровід формування соціальної суб’єктності неповнолітніх у центрах реабілітації було піддано перевірці під час спеціально організованої експериментальної роботи, що мала варіативний характер. Справляють позитивне враження обрані Мариною

Олександрівною в якості експериментальних майданчиків центри реабілітації (Центр денного перебування для дітей та молоді „Компас” Харківського міського благодійного фонду „Благо” (ЦДП „Компас”) та Центр соціально-психологічної допомоги „Діалог” Чернівецького міського благодійного фонду „Нова сім'я” (ЦСПД „Діалог”), що працюють за підтримки Міжнародного благодійного фонду „СНІД Фонд Схід – Захід” у межах благодійної програми „Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини”), у яких здійснювалась експериментальна перевірка соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх.

Уважаємо, що саме власний досвід роботи Марини Олександрівни з зазначеною категорією неповнолітніх та її участь у міжнародному проєкті „Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини” з 2013 – 2016 роки, у рамках якого вона пройшла навчання й отримала відповідні сертифікати, сприяли професійному підходу до організації і проведення експериментальної роботи, яка мала пролонгований характер. У тексті дисертації акцентується увага на важливості налагодження партнерської мережі з суб'єктів діяльності, які надають послуги, допомогу та соціально-педагогічну підтримку неповнолітнім, які опинилися в складних життєвих обставинах, та їх найближчому оточенню; наводяться різноманітні цікаві форми, методи роботи на консультативно-навчальному та активно-діяльнісному етапах змістово-технологічного блоку, який передбачав розробку й реалізацію індивідуальної програми соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності вихованців центру; вдало підібрано й застосовано комплекс емпіричних методів дослідження, які дозволили Марині Олександрівні перевірити ефективність розробленого соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх.

Відповідно до визначених критеріїв (мотиваційно-ціннісний, якостей особистості, когнітивно-поведінковий) та відповідних рівнів (індивідуальний, груповий, суспільний) сформованості соціальної суб'єктності неповнолітніх у

центрах реабілітації було виявлено кількісні й схарактеризовано якісні позитивні зміни у вихованців експериментальної групи.

До переваг дисертаційної роботи Сосюри Марина Олександрівни належить її безсумнівне практичне значення, яке полягає не лише в розробленні автором програми соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітнього, який опинився в складних життєвих обставинах, що може бути застосованим в роботі з дітьми «групи ризику», а й методичних рекомендацій для фахівців центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладів соціального захисту і соціального обслуговування; методичного забезпечення соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх (курс тренінгів, анкети, діагностичні методики, матеріали з організації практики студентів тощо), які стануть корисними у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників у вищих навчальних закладах та під час підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної сфери.

Варто відмітити, що результати дисертаційної роботи мали широке впровадження, оскільки були використані в реабілітаційному процесі двох Центрів Харківського та Чернівецького благодійних фондів, Службі соціального супроводу „Альтаір” Полтавського обласного благодійного фонду „Громадське здоров'я” та у процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників двох вищих навчальних закладів: Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди та Харківської державної академії культури, що підтверджено відповідними документами.

Заслуговує на увагу повнота викладення здобувачем основних результатів дисертаційної роботи, які відображено в 16 публікаціях автора, що відтворюють зміст дисертації, 15 з яких – одноосібні, 5 опубліковані у провідних наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 1 – методичні рекомендації, 9 тез у матеріалах наукових конференцій.

Варто зазначити, що робота добре структурована, ґрунтовно і логічно окреслює наукову проблему, теоретичні та експериментальні розробки автора узгоджені між собою. Кожний етап наукової роботи завершується лаконічними

висновками, що узагальнюють отримані результати. Оформлення дисертаційної роботи і автореферату відповідає вимогам, при цьому автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

Дисертаційна робота Сосюри Марини Олександрівни є цілісним науковим дослідженням, проте її аналіз дозволяє висловити наступні міркування та побажання:

1. На підтвердження актуальності розв'язання проблеми формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрах реабілітації у дисертаційній роботі слід було навести статистичні дані щодо чисельності в Україні дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, та перебувають на обліку у відповідних службах; щодо кількості державних Центрів соціально-психологічної реабілітації та таких, що створюються при громадських організаціях чи благодійних фондах, які здійснюють соціальний захист і підтримку зазначеної категорії неповнолітніх, та чисельності вихованців у них.

2. На нашу думку, у підрозділі 1.2. доцільно було б здійснити ґрунтовну порівняльну характеристику діяльності державних та недержавних Центрів, оскільки такі особливості, як добровільне звернення неповнолітнього і перебування в закладі за власним бажанням, є недостатніми для надання переваги саме Центрам громадських організацій чи благодійних фондів у розв'язанні проблем дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, наданні їм допомоги, зокрема у процесі формування у них соціальної суб'єктності.

3. Більш чіткої конкретизації вимагає аналіз роботи так званої мультидисциплінарної команди фахівців Центру й залучених спеціалістів, які у процесі соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинились в складних життєвих обставинах, допомагали вихованцям долати медичні, соціально-педагогічні, психологічні, юридичні, матеріальні та інші проблеми.

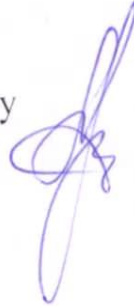
4. Для налагодження ефективної взаємодії батьків і дітей, крім організації сімейно-групових конференцій та занять у батьківському клубі, бажано було б запропонувати й інші форми спільної активної роботи.

Висловлені зауваження мають дискусійних характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Отже, за якістю дослідження, рівнем наукової новизни і практичною цінністю, за своїм змістом та рівнем оформлення дисертаційна робота „Формування соціальної суб’єктності неповнолітніх у центрах реабілітації” є самостійною, завершеною науковою роботою, що відповідає пп. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Сосюра Марина Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

А. О. Полянничко

